

JEDNA ROMSKA GLAVOBOLJA

Romi u traganju za licnim dokumentima, posebno Romi raseljeni sa Kosova

Apstrakt: Kao deprivirana etnička zajednica i socijalna grupa Romi se suočavaju u svakodnevnom životu sa problemima pribavljanja osnovnih ličnih dokumenata, bez kojih su ne samo neravnopravni, nego često i neegzistentni građani. Predmet istraživanja su bili postupci i problemi u sticanju sledećih dokumenata: a) jedinstveni matični broj građana; b) izvodi iz matičnih knjiga rođenih, umrlih, venčanih; c) uverenja o državljanstvu; d) prijava boravka i prebivališta e) lične karte i radne knjižice, a osnovne ciljne grupe istraživanja bili su: službenici i rukovodioci izmeštenih matičnih ureda; neposredni podnosioci zahteva za izdavanje dokumenata; posrednici sa ovlaštenjima (srodnici, prijatelji, advokati, predstavnici NVO); romski aktivisti i udruženja, javni zastupnici, poverenici za izbeglice i raseljena lica; načelnici pojedinih opštinskih službi i sekretari opština, predstavnici MUP-a. Analiziran je rad i poteškoće u radu matičnih i drugih službi, problemi neposrednih podnosilaca zahteva za izdavanje nekog od ličnih dokumenata i, posrednici sa ovlašćenjima. Na kraju je u preporukama o organizaciji i koordinaciji rada matičnih službi, preporukama za bolje informisanje Roma, podnosilaca zahteva i preporukama u korist podnosilaca zahteva sadržan koncept sistematskog poboljšanja stanja, čime bi se Romima omogućilo da budu istinski ravnopravni građani Srbije.

Ključne reči: Romi, lični dokumenti, ravnopravnost, diskriminacija, građanski status

Dramatičnost siromaštva Roma, ali i većinskog stanovništva i izbeglica u Srbiji, pretvorena je u veliku ljudsku tragediju. Tako su, na primer, raseljeni Romi sa Kosova i Metohije svugde postali nezvani i, što je daleko bitnije, neželjeni gosti. Pripadnici druge etničke zajednice, ljudi drukčije kulture, vere i jezika pojačali su strepnje, predrasude i animozitete, većinskog stanovništva. Razmere njihove tragedije izbacile su ih u prvi plan interesovanja međunarodnih činilaca, ali ne uvek i domaćih vlasti.

Siromaštvo je možda najznačajnija, ali nikako ne i jedina karakteristika romskog života koja Rome udaljava od statusa ravnopravnih

građana. Različiti oblici diskriminacije, visoke stope nezaposlenosti, nizak obrazovni nivo romske populacije – da pomenemo samo neke od drugih veoma važnih činilaca – takođe su veoma značajni za neravnopravan status Roma, ne samo u Srbiji nego širom Evrope, uključujući i visoko razvijene evropske zemlje. Jedan od značajnih pokazatelja neravnopravnosti romske populacije i njihovog statusa građana drugog ili trećeg reda je praktično haotično stanje u sferi ličnih dokumenata kojima bi na uspešnji način regulisali svoj građanski status.

Na inicijativu međunarodne nevladine organizacije CARE International, Centar za istraživanje etniciteta iz Beograda sproveo je u proleće i leto 2004. godine akciono istraživanje o problemima Roma u Srbiji u postupcima sticanja ličnih dokumenata*. Činjenica je da deo romske populacije ne poseduje neke od osnovnih ličnih dokumenata, štaviše, da se među Romima mogu sresti i lica koja nika da nisu upisana u matičnu knjigu rođenih, govori o tome da je reč o povredi jednog od osnovnih prava čoveka – prava na identitet.

Ciljne grupe su za potrebe istraživanja fokusirane na:

- službenike i rukovodioce „izmeštenih“ matičnih ureda sa Kosova;
- neposredne podnosiocе zahteva za izdavanje dokumenata;
- posrednike sa ovlaštenjima (srodnici, prijatelji, advokati, predstavnici NVO);
- romske aktiviste i udruženja, javni zastupnici, poverenici za izbeglice i raseljena lica, Rome (Leskovac, poverenik je inače Rom) ili manjine (Kragujevac) načelnici pojedinih opštinskih službi i sekretari opština, predstavnici MUP-a
- predstavnike Ministarstava za državnu upravu i samoupravu, Minstarstva pravde, međunarodnih organizacija...

Predmet istraživanja bili su sledeća dokumenti, podaci i uverenja:

- a) Jedinstveni matični broj građana;
- b) Izvodi iz matičnih knjiga rođenih, umrlih, venčanih;
- c) Uverenja o državljanstvu

* Originalno istraživanje je finansirano od strane Program javnog zastupništva, projekat koji je ko-finansiran od strane Evropske komisije i CARE-a. Svi stavovi koji su izneseni u radu „Jedna romska glavobolja“ izražavaju stavove autora i ne mogu se smatrati zvaničnim stavovima Evropske komisije ili CARE-a. Zahvalan sam gospođi Barbari Davis iz CARE International na ljubaznom odobrenju da rezultate do kojih sam došao u istraživanju obavljenom u proleće i leto 2004. godine objavim.

- d) Prijava boravka i prebivališta
- e) Lične karte i radne knjižice

U istraživanju su bili primenjeni sledeći metodski postupci:

- analiza sadržaja relevantnih zakona, podzakonskih akata, uredbi, statuta i odluka lokalnih uprava;
- neusmereni otvoreni intervjui na bazi precizno formulisane osnove za razgovore sa predstavnicima svih ciljnih grupa;
- neposredna opservacija postupka sa strankama stajanjem u redovima sa podnosiocima zahteva;
- neposredni uvid u ostvarenje socijalnih i ekonomskih prava putem razgovora koji će se sprovoditi na slučajnom uzorku;
- opservacija stanja matičnih knjiga, njihovog tretmana, uslova rada službenika;

Istraživanjem je obuhvaćeno *svih sedam centara* u Srbiji u koje su „izmeštene“ matične službe sa Kosova:

1. *Jagodina* (Đakovica, Dečane)
2. *Kragujevac* (Peć, Istok i Klina)
3. *Kraljevo* (Kosovska Mitrovica, Srbica, Zubin Potok, Vučitrn, Zvečan, Leposavić)
4. *Niš* (Priština, Podujevo, Glogovac, Obilić, Lipljan, Kosovo Polje)
5. *Leskovac* (Uroševac, Kačanik, Štimlje, Štrpce)
6. *Kruševac* (Prizren, Orahovac, Suva Reka, Gora)
7. *Vranje* (Gnjilane, Vitina, Kosovska Kamenica, Novo Brdo)

Opšti problemi u radu matičnih službi

Matične službe sa Kosova su zapravo jedine kosovske službe koje u Srbiji *de facto* rade! Gledano u celini sve izmeštene matične službe¹ suočene su sa velikim brojem problema koji su im zajednički, čak ako se izuzmu problemi nastali izmeštanjem. Situacija u kojoj se nalaze matične službe u svih sedam centara je ambivalentna.

¹ Termin „izmeštene matične službe“, obzirom na Zakon o dopuni Zakona o Matičnim kancelarijama (Službeni glasnik RS br. 57), po kojem su izmeštene matične knjige i izmeštene matične službe postale deo lokalne uprave nije najprecizniji. Te su službe prešle u nadležnost lokalnih uprava u gradovima u kojima su se zatele.

Već pet godina rade u vanrednim uslovima s očekivanjem da jednog dana budu vraćene na Kosovo i Metohiju. Kako još uvek povratak tih službi nije na vidiku, privremenost njihovog rada u pojedinim centrima u Srbiji suviše dugo traje. Dokle će trajati niko ne zna, ali je izvesno da svaka privremenost rađa površnost u obavljanju poslova. Nagoveštaji dubljeg političkog razumevanja ovog problema – ako i postoje – nepoznati su javnosti. Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu je više godina bilo „gospodar situacije“, ali je postepeno neke od svojih prethodnih ingerencija prenelo na lokalne organe vlasti, koji su na različite načine reagovali u organizacionom pogledu. Politička svest o razmerama ovog problema je veoma ograničena. Tako su tek nedavno, 2004. godine, matične knjige nekih kosovskih opština, pohranjene u Bujanovcu, prebačene u Vranje. Za taj posao bio je potreban veliki furgon industrije nameštaja „Simpo“ i bio je pretovaren! Ako je ovaj tehnički posao bio tako obiman, zaista se postavlja pitanje, koje nije predmet ovog istraživanja, ali je od izuzetnog značaja – koje su politički razmere ovog problema.

Najveći problemi vezani su za: područja gde knjige iz bilo kojeg razloga uopšte ne postoje; veliki broj grešaka u matičnim knjigama; veliki broj starih, nerešenih zahteva diplomatsko-konzularnih predstavništava; kašnjenja u unošenju novih podataka i promena u knjigama. Dnevna ažurnost u radu se veoma teško i retko postiže zbog, između ostalog, velikog pritiska broja zahteva koji svakodnevno pristižu. Za sve učesnike u procesu dobijanja ličnih dokumenata bilo bi izuzetno korisno da se sastavi spisak matičnih knjiga koje nedostaju, s naznakom za koje godine nedostaju. To bi uveliko olakšalo građanima postupak, a pojednostavilo bi proceduru i uštedelo vreme matičarima.

Broj prethodno neurađenih ili zaostalih predmeta, još sa Kosova je veliki. Tako je u Jagodini 7.000 do 8.000 neurađenih predmeta, ali je od toga oko 6.000 prethodno zaostalih, tako da je ažuriranje knjiga veliki problem. U Kraljevu oko 2.500 naknadnih upisa nije uvedeno u knjige, ali je stanje za 2002, 2003. i 2004. godinu ažurirano.²

² NRC (Norwegian Refugee Council) je matičnoj službi u Kragujevcu iz svoje raspoložive opreme darovao jedan kompjuter sa štampačem radi vođenja obnove upisa za Klinu. Istraživači nisu mogli utvrditi koji su pozitivni rezultati tehničke unapredjenosti osim sto se registar obnovljenih dokumenata lako kontroliše, a i to je nešto što je vredno pažnje.

Osnovni uslovi rada svih izmeštenih matičnih službi su, u celini gledano, loši. Smeštene su u neodgovarajuće, tesne prostorije u koje jedva stanu matične knjige i registri (tamo gde postoje). Broj službenika i njihova obučenosť za rad su takođe često nezadovoljavajući. Stanje knjiga i tamo gde postoje je često veoma loše, a proces habanja je više nego intezivan. Mnoge knjige nisu ukoričene ili su neadekvatno ukoričene. Prethodno skenirane knjige su raskoričene i nisu vraćene u prvobitno stanje. (Ministarstvo je u tom pogledu nekim matičnim službama pomoglo i platilo koričenje, ali je to usled nedostatka sredstava samo kap u moru. Jedino je u Nišu ta pomoć bila nešto većeg obima.) Knjige se čuvaju uglavnom u drvenim policama, neprikladnim za tu svrhu, tako da su veoma podložne dodatnom habanju. Praktično ni jedna izmeštena matična služba nema zakonom propisane metalne ormare za čuvanje knjiga koji se van radnog vremena zaključavaju i pečate, a delomično čuvaju knjige od eventualnih krađa, požara i drugih izvora oštećenja. Opremljenost ostalim sredstvima, kao što su pisaće mašine ili kompjuteri je u svim službama više nego skromna, a mnogi matičari ne bi znali ni da se koriste tim pomagalima. Većina dokumenata se ispisuje rukom, mas-tilom. Matične službe često nemaju sredstava za saobraćaj putem pošte sa podnosiocima zahteva ili ovlašćenim licima (Jagodina), a da se o nekim tehnički savršenijim vidovima komunikacije i ne govori. Napokon, u organizacionom pogledu oćigledna je nedovoljna koordinacija između matičnih službi u svih sedam centara. Veoma je važno insistirati na boljoj opremljenosti i koordinaciji rada matičnih službi. Jasno je da se mnogo manje energije i vremena gubi ukoliko matične službe, odnosno matičari međusobno sarađuju i nastale probleme, tipa provera za klijenta u matičnim knjigama njegovih roditelja u drugoj matičnoj službi završavaju putem takvih, naravno, boljih komunikacija (internet, fax, pa i telefon, na primer).

Mnoge knjige je zapravo nemoguće rekonstruisati. Na zahtev stranaka unose se ispravke. Potreba za ispravkama je česta jer su matičari na Kosovu na različite načine pisali imena i prezimena (matičari Albanci i matičari Srbi su, na primer, različito pisali slovo „lj“, jedni kao „lj“ a drugi kao „ll“).

Često nedostaju matične knjige i koriste se duplikati iz SUP-a, za opštine čije se matične knjige nalaze u Kruševcu. Matične službe paralelno obavljaju i obimne poslove obnove knjiga. Tako je

u Kruševcu izvršeno oko 10.000 obnovljenih upisa. U obnovi knjiga pomogli bi i dokumenti koji su sada u nadležnosti UNMIK-a na Kosovu. Problem je i korišćenje knjiga i uspostavljanje registara. U Kraljevu je ponovo ukorišćeno 150 knjiga, u Nišu 750 (od 4.000 knjiga koliko je izmešteno u Niš) uz pomoć nadležnog Ministarstva.

Obnove upisa traju vrlo često duže od tri meseca, ali i sama obnova ovisi o tome da li stranka ima stari dokumenat. Ako stranka nema stari dokumenat, a internom proverom na terminalu SUP nema podataka, tada zaista nastaju nepremostivi problemi koji do sada nisu mogli biti rešeni. Na tom planu, jedino je nešto dalje otišla matična služba u Kragujevcu koja je prihvatila da građani Kline koji trebaju, na primer, izvod iz matične knjige rođenih, tu činjenicu utvrđuju u vanparničnom postupku pred izmeštenim sudom iz Peći u Leskovcu (sudija Tomović) čija rešenja se priznaju u matičnoj službi kao valjana za obnovu u knjigama Kline.³

Drugo otvoreno pitanje je pitanje naknadnog upisa. Naknadni upis dolazi u obzir tek kad se sigurno zna da neko nije upisan. U tom slučaju matična služba bi trebalo da izda potvrdu o tome da građanin nije upisan u matične knjige. Za sada sve matične službe odbijaju da to rade, osim u Kragujevcu. Nesigurne da li je neko upisan ili ne, mišljenja su da će najmanje pogrešiti ako takvu potvrdu uopšte ne izdaju. Kako su upisi na Kosovu bili neažurni, pa se događalo da se činjenica rođenja upisivala deset i više godina kasnije ili je upis vršen u knjigu druge matične službe, smatraju da će nečinjenjem najmanje pogrešiti. S druge strane, tek kad postoji takva potvrda stranka se može pozabaviti prikupljanjem dokumenata koji se traže za naknadni upis. Ta praksa je zabeležena jedino u matičnoj službi u Nišu. (Radilo se o podužem spisku dokumenata.) U svakom slučaju, podnosiocima zahteva bi ponekad mnogo značila i pismena potvrda da nisu upisani u matične knjige!

³ Problem je što druge matične službe nemaju takvu praksu i kod njih je praktično nemoguće obaviti obnovu upisa. Da li nadležno Ministarstvo o tome ima neki stav, obzirom da se radi o sudu koji je izmešten i da je reč o sudiji koji odlučuje na bazi „slobodnog sudijskog uverenja“, valjalo bi čuti njihovo mišljenje. Postoji, istina, jedno rešenje koje Ministarstvo pravde Republike Srbije donelo u upravnom postupku 2001. kojim je dozvolilo upis činjenice rođenja za osobu iz Kline. To bi verovatno bio ispravniji put od odluke nepriznatog suda i postupka koji nije predviđen Zakonom o vanparničnom postupku.

Mada rade u otežanim uslovima sa nedovoljnim brojem službenika, kada god je to moguće matične službe daju izvode istog dana kada se podnose zahtevi, a unosi traju i do trideset dana, ponekad i duže o čemu svedoči veliki broj zaostalih i nerešenih predmeta. Negde je ta praksa više – u matičnim službama kojima na raspolažanju stoje odgovarajuće matične knjige i registri – a negde manje rasprostranjena. Obično se dokumenti čekaju dva do tri dana, a preko posrednika i do osam dana. Naravno, za naknadne upise ili obnovu upisa, normalno je da procedura traje duže. Rokovi za naknadne upise bi trebali biti fleksibilni, dok postoji potreba za takvim upisima. U matičnim službama se ne izdaju brojevi pod kojima su zahtevi zavedeni, a ponekad se i gube zahtevi, pa čak i kopije dokumenata koje su podnosiocima dragocene. Nesavesni matičari dovode u pitanje ugled i znatno umanjuju efikasnost rada matičnih službi. Zabeleženi su slučajevi da se službenici matičnih službi zaključavaju pred navalom „stranaka“.

Van matičnih službi se ne zna koje knjige imaju, koje nemaju, koje nisu izmeštene sa Kosova ili su izgorele. (Zna se, na primer, da knjiga iz Prizrena nema u Kruševcu, a iz Dečana u Jagodini). Kad bi se znalo kojih knjiga nema, to bi mnogo pomoglo kako podnosiocima zahteva, tako i službenicima u matičnim uredima, DKP i organima unutrašnjih poslova. Rekonstrukcije bi se mogle vršiti na osnovu starih dokumenata koje poseduju podnosioci zahteva, na osnovu duplikata u organima unutrašnjih poslova, a bila bi korisna i tešnja saradnja sa UNMIK administracijom koja poseduje arhive.

Mada načelo naglašavaju da je saradnja sa organima unutrašnjih poslova dobra, ipak se na osnovu razgovora može zaključiti da bi koordinacija mogla biti bolja i da očekuju viši stupanj kooperativnosti, pažnje i predusretljivosti policije prema potrebama matičnih službi. Zabeleženi su slučajevi arogantnog i nedelikatnog ponašanja službenika države bezbednosti u matičnim službama, na primer, nedelikatne i neprofesionalne kvalifikacije građana za koje se traži provera pred strankama koje čekaju svoj red i predmete. Takođe su telefonske intervencije iz diplomatko-konzularnih predstavništava zemlje u inostranstvu česte, što ne govori samo u neažurnosti matičnih službi (mada i toga ima) nego i o neadekvatnom odnosu prema tim službama. Posebno bi značajno bilo uspostaviti čvršće veze sa konzulatom u Sarajevu, jer se tom konzulatu, kao i konzulatima u

Švajcarskoj i nemačkoj obraća veliki broj Albanaca i Bošnjaka, ali i Roma, državljana SCG.

Sve matične službe se susreću sa problemima koje im čine falsifikovani dokumenti. U jednom matičnom uredu (Jagodina) je ukraden pečat! Da bi se predupredili falsifikati, konzulatima su razaslani potpisi matičara. Tamo gde odgovarajuće knjige i registri ne postoje, to je zaista teško rešiv problem. Falsifikati su posebno rasprostranjeni u zahtevima koje podnose građani Albanci, bilo sa Kosova ili iz inostranstva. Otuda toliko mnogo zahteva organa unutrašnjih poslova za proverama koje su inače deo redovne prakse. Ovde se ne radi o tome da su građani albanske nacionalnosti skloniji falsifikovanju dokumenata više nego ostali građani, nego je činjenica da oni imaju više poteškoća u dobijanju dokumenata, pa onda pribegavaju nedozvoljenim sredstvima, kao što je i činjenica da su „našim ljudima“ (bez obzira da li je „naš čovek“ Albanac ili Srbin) na Kosovu dokumenti izdavani po načelu „kako je kome trebalo“.

Problemi u traganju za pojedinim dokumentima:

a) Jedinstveni matični broj građana (JMBG)

JMBG je, načelno posmatrano, veoma korisno sredstvo za čitav niz postupaka utvrđivanja činjeničnog stanja i izdavanja odgovarajućih dokumenata. Osnovni, ali ne i jedini problem je da podnosilac zahteva uopšte nema JMBG ili nema ni jedan dokument iz koga bi se mogao ustanoviti JMBG. Dodatni problem je kada dva ili više lica imaju isti matični broj, a istraživači su zabeležili slučajeve da jedno lice ima više matičnih brojeva. Do tih situacija koje otežavaju rad matičnih službi je došlo iz više razloga. Jedno vreme su u kosovsko-metohijskim lokalnim zajednicama i organi unutrašnjih poslova i matične službe izdavale JMBG, ali se dešavalo da ni jedne ni druge ustanove ne izdaju JMBG! Čak i danas koordinacija matičnih službi i organa unutrašnjih poslova ne daje uvek zadovoljavajuće rezultate: starija stranka rođena u Uroševcu, stalno nastanjena u Novom Pazaru je u pasošu imala zabeležen JMBG, te je iz matične službe u Leskovcu sa službenim zahtevom poslata u SUP da dobije tražene podatke za izdavanje uverenja o državljanstvu. Vratila se u matičnu službu neobavljena posla jer joj je rečeno da je „NEMA U

TERMINALU“. Stranka, naime, nije bila sigurna da li je kao dete 1948. godine (kada je vršen upis u knjige državljana) živela sa roditeljima u Uroševcu ili negde drugde. Službenici matične službe su tada pregledali sve knjige državljana koje su im bile na raspolaganju, ali su time usporile rad sa drugim strankama.

b) Izvodi iz matičnih knjiga rođenih, umrlih, venčanih

Izvodi iz matičnih knjiga rođenih su dokument koji se, uz uverenje o državljanstvu, najčešće traži. Često podnosioci zahteva ne znaju da zahteve za upise u matične knjige rođenih za maloletna lica mogu podneti roditelji ili staratelji, ali ne i ovlašćena lica, a da za punoletna lica centri za socijalni rad donose upravna rešenja na osnovu kojih matičari vrše upis u matične knjige rođenih.

Na posebne poteškoće nailaze romske porodice deportovane iz zapadnih zemalja. Deportacije se vrše u veoma kratkim rokovima, „na prepad“, tako da se te porodice ne mogu pripremiti za napuštanje zemlje u kojoj su živele godinama. Ponekad im je dozvoljeno da u roku koji se meri minutima, a ređe satima ponesu samo malo najnužnijih stvari. Tako njihova deca rođena u inostranstvu dolaze bez ikakvih papira. Najčešće razumeju nešto malo romski i jezik zemlje iz koje su deportovani (nemački, na primer). Novi život u postojbini roditelja (što uvek nije sasvim izvesno da li se zaista radi o postojbini roditelja) za njih počinje kao velika muka. Tu muku pospešuju i administrativne poteškoće. Ako su upisana u knjige rođenih u inostranstvu, roditelji mogu preko diplomatsko-konzularnih predstavništava da traže dokumente od lokalnih vlasti zemalja iz kojih su deportovani, a često su i žrtve nesavesnih posrednika.

Čak ni u sretnijim slučajevima venčanja, bilo u zemlji, bilo u inostranstvu, komplikacije su veoma česte. Romi se venčavaju veoma mladi, ali često svoje brakove ne registruju u opštinskim matičnim službama. Čak i kada se roditelji protive brakovima maloletnih lica do 14 godina, policija ne reaguje adekvatno. Odgovara, „pusti ih, ciganska posla!“ i ne poduzima ništa. I za brakove koji se sklapaju u inostranstvu Romi često ne znaju da je pored ostalih neophodnih dokumenata potrebno i uverenje o slobodnom bračnom stanju budućeg supružnika, pa imaju komplikacije i u Srbiji i u zemlji u kojoj sklapaju brak. Kao i prilikom rođenja deteta, i prilikom sklapanja

braka, Romima je daleko značajnije višednevno veselje mnoštva zvanica nego upis u matične knjige.

Napokon, izvodi iz knjiga umrlih se retko traže, jer su najpotrebniji u ostavinskim raspravama. Dva su razloga što Romi te izvode retko traže. Prvo, Romi su u pravilu siromašni, pa i ne vode ostavinske rasprave, jer nema šta da se nasledi. Drugi razlog nije povezan samo sa siromaštvom. Na Kosovu, i ne samo na Kosovu, je decenijama vladao haos u zemljišnim i katastarskim knjigama. Evidencija o nekretninama i vlasništvu nad nekretninama je u haotičnom stanju, a Romi su svoje kuće i druge nastambe koje bi se teško mogle podvesti pod pojam „kuća“ gradili na zemljištima nedefinisiranog vlasništva.

Najčešći je onaj tip slučajeva, veoma rasprostranjen među Romima sa Kosova, da lice nije uopšte registrovano da je rođeno – da je građanin ove države. Romi se veoma raduju rođenju deteta, prave velika slavlja, ali često „zaboravljaju“ da dete upišu u knjige rođenih. U kolektivnom centru raseljenih lica Trmbas pored Kragujevca, više romskih porodica je imalo problem sa neprijavljenom decom u matične knjige rođenih. Tako je jedna porodica sa osmoro dece imala samo dvoje upisanih, a kako je siromašna sada ne može da snosi troškove naknadnog upisa dece rođene u različitim mestima na Kosovu i u Srbiji. Sličan je slučaj i sa porodicom koja od devetoro dece u matične knjige rođenih ima upisano samo jedno. Štaviše, roditelji često ne znaju ni tačan datum rođenja deteta (čak ni godinu), niti mesto rođenja! Jedan od roditelja je pokazao istraživaču spisak svoje dece i uz svako ime je napisao isti datum – prvi januar! Istraživači su, takođe, zabeležili slučaj da je Romkinja sa Kosova rodila dete u Nišu, da je matična služba nastojala da u skladu s propisima obavi svoj deo posla, ali se ispostavilo da ni majka nije upisana u knjige rođenih – da je i ona praktično „neegzistentni“ građanin!

c) Uverenja o državljanstvu

Uverenja o državljanstvu su dokument koji se, uz izvode iz matičnih knjiga rođenih najčešće traže. Posebno je veliki broj lica stalno nastanjenih na Kosovu ili privremeno u inostranstvu koja traže ovaj dokument zbog produženja važnosti pasoša, ali su i sva lica koja postavljaju zahteve za dobijanje lične karte ili prebivališta obavezna da predoče i ovaj dokument. Građani Albanci i Romi su

veoma česti podnosioci zahteva za uverenjem o državljanstvu. Ti građani, čak i kada su upisani u matične knjige rođenih, često nisu upisani u knjige državljana, a još češće ne znaju gde su eventualno upisani. Provere koje od matičnih službi traže organi unutrašnjih poslova najčešće se odnose na ovaj dokument.

Da bi lice bilo upisano u knjige državljana i dobilo izvod iz tih knjige, prethodno mora biti upisano u matične knjige rođenih i imati uredno prijavljeno prebivalište.

Što se tiče samog državljanstva i obnove upisa u matične knjige Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu svojevrmeno se izjasnilo da je nadležno za „poslove državne uprave koji se odnose na matične knjige, a MUP u poslovima koji se odnose na državljanstvo“. Šta ovo treba da znači teško je razumeti, osim ako Ministarstvo nije mislilo na nadležnost prilikom odlučivanja o prijemu i otpustu iz državljanstva što i nije predmet ovog istraživanja.

d) Prijava boravka i prebivališta

Jedan deo raseljenih kosovskih Roma je pribavio prijavu boravka na osnovu koje dobijaju legitimacije raseljenih lica. Oni koji pribave prijavu prebivališta zapravo gube status raseljenih lica i „pogodnosti“ koje proizlaze iz tog statusa. Da bi se prijavilo prebivalište neophodno je da lice lično zatraži i dobije odjavu prethodnog prebivališta, da bi se tek posle tog postupka prijavilo na drugoj adresi. Za prijavu novog prebivališta građanima koji prvi put prijavljuju prebivalište su potrebni: izvod i fotokopija izvoda iz matične knjige rođenih, fotokopije ličnih karata roditelja, popunjen obrazac za prijavu prebivališta i potvrda o uplaćenju taksi

Često se Romi, ali i druga raseljena lica, prijavljuju nelegalno, plaćajući za tu uslugu navodnim ili stvarnim domaćinima obično pet eura za najčešće fiktivni ugovor o korišćenju stana. Ako je reč o prijavama boravka neki Romi sa Kosova se prijavljuju na više mesta, tako da poseduju više prijava boravka, što je verovatno povezano sa namerom da se pomoć raseljenim licima koristi na više mesta. S opadanjem broja i vrsta pomoći ovih će zloupotreba biti sve manje. Organi unutrašnjih poslova ne vrše prijavu boravka bez saglasnosti povereništava za izbeglice koja se bave i raseljenim licima sa Kosova. U ovoj sferi rad povereništava za izbeglice i organa unutrašnjih poslova je visoko koordiniran. Primećeno je da su obe institucije

veoma oprezne u rešavanju ovih pitanja, svesne da je nešto Roma došlo iz Albanije, a ne sa Kosova. Upise, naročito upise prebivališta, pripadnika romske i albanske etničke zajednice nerado vrše. S druge strane, među raseljenim licima sa Kosova, pa i među Romima sa Kosova, rasprostranjeno je uverenje da je najlakši put dobijanja prijava boravka ili prebivališta sadrži načelo „plati, pa mlati“, odnosno, potplati nekoga pa ćeš obaviti posao. Za mnoge raseljene Rome traganje za prijavom boravka i prijavom prebivališta je vrzino kolo: ako imaju boravak, imaju i status raseljenih lica i ostvaruju neka prava koja pripadaju raseljenim licima (humanitarna pomoć, zdravstvena zaštita itd.). Sa prijavom prebivališta mogu da ostvare socijalnu pomoć, ali onda gube status raseljenog lica. Ta dilema u mnogim Romima izaziva osećanje frustriranosti.

e) Lične karte i radne knjižice

Lične karte, kao i pasoše, izdaju organi unutrašnjih poslova. Za lica koja prvi put traže ličnu kartu potreban je uredno ispunjen formular zahteva, dve fotografije, izvod iz matične knjige rođenih, prijava prebivališta fotokopije ličnih karata oba roditelja i potvrda o uplaćenju taksu. Pribavljanje ličnih karata je usko vezano sa osnovnim dokumentima kao što su izvodi iz matičnih knjiga rođenih i državljana. Ako su ti dokumenti uredni, pribavljanje lične karte ne predstavlja veći problem, naravno, ukoliko izuzmemo takse. Bitno je, naime, napomenuti da su opštinske takse vrlo različite, od Kraljeva, gde su oko 400 dinara, dakle više i od republičkih, pa do Kragujevca koji je tih taksu oslobodio raseljena lica. Dešava se kada se radi o socijalnim slučajevima, kada postoji potvrda Centra za socijalni rad i kada se stranka pozove na čl. 19. Zakona o administrativnim taksama stranka ne bude oslobođena opštinske takse. O tom problemu Noregian Refugee Council je organizovao razgovor sa nadležnima u SO Kraljevo radi eventualnog oslobođenja od opštinske takse socijalno ugroženih lica. Rezultati tog razgovora tek se očekuju. Raditi se mora sveobuhvatno, jer nije dovoljno samo plaćati i pribavljati dokumente. Potrebno je i tu zauzeti jedinstven stav u Republike Srbije i tako raditi na pravnoj sigurnost u ovoj oblasti.

Ako podnosilac zahteva poseduje jedinstveni matični broj građana, to u mnogome olakšava postupak. Ako zna gde su mu roditelji i ako poseduje fotokopije njihovih ličnih karata, onda će relativ-

no lako da dobije ličnu kartu. Ali, ako se desi da ne zna gde se nalazi jedan od roditelja, pa čak ako ne zna i njegovo ime (obično oca), a uz to ni sam nije uveden u matične knjige rođenih, problemi s kojima će se suočiti izgledaće mu nepremostivi. A to je, ne tako redak, slučaj među Romima. Nije stoga čudo što je lična karta dokument na koji se najduže čeka!

Problem radnih knjižica je drukčiji i uglavnom pogađa stariji deo raseljeničke populacije, posebno Roma. Najčešći je slučaj da su radne knjižice ostale u upravama preduzeća na Kosovu i da sada raseljena lica zavise od ne/razumevanja novih albanskih rukovodstava u tim preduzećima. Drastičan je slučaj transportnog preduzeća iz Peći u kojem novo rukovodstvo odbija da izda radne knjižice licima raseljenim u Srbiju, jer insistira da se prethodno na Kosovo vrate autobusi koji su upotrebljeni za prevoz građana, kada su bili prisiljeni da beže sa Kosova. Svakako da pitanje povrata autobusa treba rešiti na neki razuman način, ali su starija lica koja ne mogu doći do svojih radnih knjižica i ne mogu regulisati svoj staž za penzije „kolateralna šteta“, odnosno nesretni ljudi koji ne mogu ostvariti svoja elementarna prava. Jedan od anketiranih Roma u kolektivnom centru bio je radnik Elektroprivrede Kosova, na kopovima Dobro Selo, Obilić i ostvario je uslove za penziju, ali svoj status ne može da reguliše jer sadašnja uprava Elektroprivrede Kosova nije spremna da mu pošalje radnu knjižicu. Taj stari čovek više ne može da radi i da izdržava sebe i porodicu, tako da se otvara bolno pitanje dokle će tzv. visoka politika umnožavati broj ličnih tragičnih situacija na Balkanu.

Neke institucije, kao Norveški savet u Kraljevu imaju i preko 300 zahteva za pomoć u dobijanju radnih knjižica. Problem je za raseljene Rome sa Kosova, ali i za ostale građane da se ne priznaju dokumenti sa UNMIK pečatom, pa tako i obrazac M-4 koji sadrži podatke o radnom stažu neophodne za regulisanje penzija. Naime, činjenica je da radne knjižice nisu dokaz penzionog staža, već je to Obrazac M4 koji je inače veliki problem svim strankama. Veliku većinu radnih knjižica moguće je pribaviti s Kosova (ako su sačuvane). Postoje neki ozbiljni slučajevi, kao onaj iz Peći što smo ga naveli, ali problem radnih knjižica nije u toj meri izražen da bi se definisao kao prioritetan. U slučaju koji je naveden kao drastičan moguće je napraviti prijavu Ombudsmanu na Kosovu koji bi sigurno reagovao i naložio im postupanje po zakonu. Mnogo veći problem je

strankama što im se radne knjižice prilikom podizanja zaključuju i nisu sigurni kakve će pravne posljedice proisteći iz toga.

Neujednačenost postupaka u matičnim službama

Matične službe kosovsko-metohijskih opština nisu u novim sredinama naišle na podjednak tretman, pa ni njihove procedure i postupci u pojedinim centrima nisu ujednačeni. Prvo su bile pod direktnom ingerencijom Ministarstva za državnu administraciju i lokalnu samoupravu i radile su i rade na osnovu zakona, podzakonskih akata, ali zbog specifičnosti situacije i na osnovu internih instrukcija Ministarstva. Kasnije ih je Ministarstvo prepustilo lokalnim organima vlasti koje su, od slučaja do slučaja primenjivale različite mere prema tim službama. Negde su službenici matičnih ureda sa Kosova i Metohije primljeni u organe lokalne uprave kao radnici na određeno vreme, negde su primljeni kao službenici u stalnom radnom odnosu, a negde su jednostavno otpušteni i zamenjeni lokalnim službenicima.

Delimičnog otpuštanja službenika matičnih službi bilo je u skoro svim centrima, u Kragujevcu su svi otpušteni, a negde su zadržani u stalnom radnom odnosu (Vranje, Leskovac, delom Niš). Pri tome treba imati u vidu da, gledano u celini, poslove obavlja daleko manji broj službenika nego što ih je bilo dok su obavljali poslove na Kosovu i Metohiji. Tako, na primer, u Nišu poslove obavljaju devet službenika i šef službe (domaći čovek, postavljen iz organa uprave grada), dok je u Prištini radilo 24, a u Podujevu 16 matičnih službenika, ne računajući ostale kosovsko-metohijske opštine (Glogovac, Lipljan, Obilić, Kosovo Polje). U Leskovcu su zaposleni diplomirani pravnici sa Kosova i Metohije, ali u statusu službenika sa srednjom stručnom spremom.

Jasno je da nejednak status rađa i različit onos prema poslu i nejednake procedure u radu. Pritisnuta velikom količinom posla, većina službenika oseća egzistencijalnu nesigurnost i iskazuje nesigurnost i strah u kontaktu sa licima van službe, a samo retki su spremni da atikulišu svoja nezadovoljstva, pre svega lošim uslovima rada i malim platama.

Kao glavni razlozi otpuštanja i zamene službenika koji su poslove obavljali na Kosovu i Metohiji navode se nestručnost i korupcija. Moguće je da se na Kosovu često radilo za novac, na pove-

renje („lepe oči“), nestručno. Stanje matičnih knjiga je takvo, da je u nekim slučajevima veoma jednostavno konstatovati nestručan rad. Korumpiranost i arogancija javnih službi na Kosovu i Metohiji je bila opšta pojava i ne vidi se ni jedan razlog zašto bi matične službe bile izuzetak. Nesumnjivo je da su se ti „maniri“ preneli i u izmeštene službe i da opštinske vlasti čine korisnu stvar kada pokušavaju da ih iskorene. Tako je u Kruševcu, na primer, došlo i do nekih krivičnih prijava koje su na kraju ostale bez rezultata. U nekoliko slučajeva službenici su jednostavno bili otpušteni. Pa ipak, čini se da nije osobito racionalno otpustiti sve službenike iz službi na Kosovu i Metohiji, kao što je to učinjeno u Kragujevcu u čijoj službi se oseća izraziti trud da se radi maksimalno u skladu sa propisima. Naime, s obzirom na stanje knjiga, otusustvo mogućnosti da se koriste arhivi, spaljene ili jednostavno knjige koje su ostale nepovučene u Srbiju, iskustvo službenika koji poznaju lokalne prilike, način rada, jezik sredine i običaje bilo bi dragoceno.

Drugi veliki problem koji objektivno rađa i razlike u pristupu radu sa strankama u pojedinim centrima je što svi nemaju iste uslove rada, približno jednak broj stranaka i zahteva i – što je naročito važno – nemaju iste mogućnosti da koriste izvorne matične knjige. Naime, u nekim opštinama su knjige spaljene, iz nekih nisu povučene u Srbiju ili je to učinjeno samo delimično. Najlakše je raditi tamo gde su knjige u celini povučene i gde postoje odgovarajući registri. Ali, iz nekih opština, na primer, iz Kline u Kragujevcu ne postoji ni jedna jedina matična knjiga, kao i za Dečane u Jagodini! Takođe, neke službe rade na osnovu duplikata matičnih knjiga u organima unutrašnjih poslova. Sve to upućuje na razlike u pristupu i postupku formiranja i izdavanja dokumenata. Tako se neke službe koriste izjavama relevantnih svedoka, dok druge upućuju stranku na sudsko utvrđivanje činjeničnog stanja.

Time je naznačen i treći veliki problem – naknadni upisi, rekonstrukcija (obnova) i ažuriranje matičnih knjiga, te formiranje odgovarajućih registara. Pri tome treba imati na umu da je veliki broj nerešenih i zaostalih predmeta „donešen“ sa Kosova i Metohije, da matične službe imaju dnevno do dve i preko dve stotine pojedinačnih zahteva, da se nedeljno broj zahteva organa unutrašnjih poslova za provere penje i do četiri stotine, da „u valovima“ stižu zahtevi sa Kosova i iz diplomatsko-konzularnih predstavništava zemlje širom

sveta, te da manji broj zahteva stiže poštom – uz stalne telefonske intervencije. Jedan broj zahteva podnose i nevladine organizacije i advokati, u ime stranaka, na osnovu pojedinačnih ovlašćenja.

Neke matične službe rade sa strankama puno radno vreme (Leskovac, Vranje, Niš, na primer) dok druge dnevno vreme predaje zahteva skraćuju, u pravilu do 13 sati (Kragujevac, na primer). Inače u svim centrima službenici naglašavaju da često ostaju na radu i posle isteka radnog vremena. U službama gde se zahtevi primaju do kraja radnog vremena redovi pred šalterima su kraći, a često ih i nema, što ne mora biti pravilo za sve centre. Na primer, u Nišu je pritisak toliki da su redovi veliki mada se zahtevi primaju u toku celodnevno radnog vremena.

Problemi s kojima se suočavaju podnosioci zahteva, posebno Romi

Pribavljanje ličnih dokumenata je za ogromnu većinu raseljenih lica sa Kosova „noćna mora“, naročito za najsiromašnije među njima. A među najsiromašnijima, najbrojniji su Romi. Skoro da je pravilo da ne žive u mestima u koja su dislocirane matične službe njihovih opština. Tako su suočeni sa prvim problemom – kako obezbediti i podneti troškove putovanja. Ako taj problem nekako reše, otvara se drugi, ne manje značajan – kako na putu ostati što kraće i što manje potrošiti. Gledano iz ove perspektive siromašnog podnosioca zahteva, efikasan rad matične službe je od ključnog značaja.

Podnosioci zahteva za izdavanje dokumenata, na pitanje istraživača da li je postupak službi sa Kosova i Metohije prema njima „isti, bolji ili gori“, u većini slučajeva odgovaraju da je isti, mada ima i onih koji tvrde da se sada službenici prema njima ponašaju gore nego na Kosovu. Čak izraz „isto ponašanje“ ne znači da je to ponašanje službenika na Kosovu bilo profesionalno korektno, nego samo to da se nije promenilo. Među Romima s kojima je u toku istraživanja razgovarano, rasprostranjena su dva osećanja. Jedno je da se službenici matičnih službi prema njima ponašaju uglavnom arogantno, a drugo je sumnja da službenici svoj posao ne obavljaju profesionalno i da očekuju da im se nešto plati. Naime, podnosioci zahteva se veoma boje odugovlačenja postupka, pa su i sami spremni – a da im to niko ne traži – da na neki način, sitnim novcem ili

nekim drugim poklonom (kafa, bombonjera ili neka druga sitnica) „daruju“ službenike. Da li je ta „praksa“ prenešena sa Kosova ili je rasprostranjena u Srbiji, nije istraživano. Ponekad i strah od mogućnosti da se postupak izdavanja traženog dokumenta odugovlači – a Romi se žale da ponekad čekaju i mesec dana i više – „tera“ podnosiocima zahteva da budu učesnici u mitu i korupciji. Ne treba pri tome zaboraviti, da čak i u slučajevima kada s traženi dokument dobija za dva do tri dana, to za siromašne Rome znači spavanje u parkovima i na drugim neprikladnim mestima, eventualna neprijatna objašnjenja sa policijom itd.

Poteškoću podnosiocima zahteva predstavljaju i još na Kosovu olako propuštene radnje da svoju dokumentaciju „dovedu u red“ ili neznanje nekih podataka relevantnih za izdavanje odgovarajućeg dokumenta. Tako je Romkinja koja živi u kolektivnom centru sa dvoje dece, napuštena od muža već tri godine propustila da u ličnoj karti promeni prezime, kako se izjasnila u trenutku udaje. Sada ima poteškoće da otvori brakorazvodnu parnicu, jer nema odgovarajući dokument.

Uopšteno govoreći, mnogi podnosioci zahteva često ne znaju relevantne podatke da bi se po zahtevu uopšte moglo postupiti. Takođe je čest slučaj nepoznavanje elementarnih procedura. Primećeno je da neznanje o nekim okolnostima vezanim za traženje dokumenata nije uvek objektivno, nego je namerno „izabrano“. Takvo ponašanje je zabeleženo među mlađim Romima koji žele da izbegnu služenje redovnog vojnog roka, ali nije rasprostranjeno.

Ni pitanje plaćanja republičkih i opštinskih taksi za pojedine dokumente nisu beznačajan problem za Rome. Ma koliko izgledalo da dinarski iznosi koje treba izdvojiti za pojedine dokumente nisu osobito visoki, za siromašne romske porodice predstavljaju opterećenje koje ponekad ne mogu podneti. Ako se ti iznosi od, na primer 500-600 dinara pomnože nekoliko puta za članove brojnih romskih porodica, onda neke od njih radije odustaju od namere da pribave potrebne dokumente. Neke opštine (Kragujevac, na primer) se odriču opštinske takse kada su u pitanju raseljena lica, ali bi vredelo razmisliti o tome da prilikom prvog zahteva za dobijanje matičnih dokumenata raseljena lica budu oslobođena plaćanja i republičke i opštinske takse. Jedan od ispitivanih Roma kaže: „Ovo nigde na svetu nema – proteran sam, kod kuće, koja je kasnije zapaljena sam ostavio sve, a ovde mi traže da plaćam za dokumente.“

Jedan broj raseljenih lica se vratio na Kosovo, ali tamo iz poznatih razloga ugrožene bezbednosti nije mogao opstati, pa se ponovo vratio u Srbiju. Ta lica ne mogu da obnove raseljenički status.

Problemi s kojima se suočavaju podnosioci zahteva na osnovu ovlašćenja

Veliki broj lica se pojavljuju kao podnosioci zahteva za izdavanje matičnih dokumenata. Štaviše, dosta je rasprostranjen jedan vid neobičnog posredovanja pre nego što podnosioci zahteva uopšte dođu do šalterske službe. To su posrednici koji stoje pred službama, obično penzioneri, koji na taj način dopunjuju svoje mesečne prihode ispunjavajući formulare i obrasce uplatnica podnosiocima zahteva. Rade na principu „šta ko dâ“, obično u jutarnjim časovima. Njihovi „klijenti“ su najčešće siromašni polupismeni ili nepismeni Romi, ali i ostali građani. U tom „biznisu“ očigledno nema diskriminacije. U Leskovcu je lice koje se bavi ovim „zanimanjem“ – Rom. Možda i iz ovih razloga poverenik za romska pitanja u Leskovcu – i sam Rom – smatra da bi trebalo obrazovati starije Rome i Rome srednjih generacija, da bar mogu samostalno ispunjavati razne obrasce.

Profesionalni advokati se veoma često pojavljuju kao podnosioci zahteva za treća lica na osnovu ovlašćenja. Ovaj svoj, veoma jednostavni, posao obavljaju profesionalno i uglavnom užurbano. Čini se da je jedan od razloga njihove užurbanosti visina honorara koju naplaćuju, posebno građanima Albancima sa Kosova (Bošnjacima, Romima i Aškalijama, takođe), a naročito Albancima, građanima Srbije i Crne Gore koji žive u inostranstvu i ne usuđuju se da sami dođu i obave ove u osnovi jednostavne građanske poslove. Zabeležen je slučaj jednog advokata u Jagodini koji je za tu uslugu Albancu koji živi u inostranstvu naplatio hiljadu eura! Zato nije ni čudo što se tim poslovima bave i taksisti koji dolaze sa Kosova u dislocirane matične službe i što u želji da što brže obave posao nude mito i šire talase korupcije. Do koje mere je to „unosan posao“ svedoči i činjenica da se njime bave i „notarijusi“ iz zapadnih zemalja.⁴ *Fama est* je da domaći posrednici traže od stranaka po 50

⁴ Izraz notarijus je namerno stavljen pod navodne znake je su česti slučajevi da apostil nije obavljen na adekvatan način, pa ih matične službe ne mogu uvažiti.

aura u proseku za jedan izvod i da su veoma loše primljeni kod pojedinih matičara jer im se „uključuju u biznis i kvare ga“!

Stvarni ili fiktivni rođaci i prijatelji su česti posetioци matičnih službi. Problem je s takvom vrstom ljudi što često ne mogu, jer ne znaju, da službenicima u matičnim uredima daju relevantne podatke o podnosiocu zahteva. Nesumnjivo da to usporava rad matičnih službi. Za stvarne srodnike je takođe poteškoća ako nemaju isto prezime, a nemaju ni uredno ovlašćenje.

Najređi, ali i najkorektniji posrednici u podnošenju zahteva su predstavnici nevladinih organizacija. Takvu aktivnost je razvila NVO „Protekta“ iz Niša, ne smao u Nišu, nego i u Leskovcu i Vranju, ali u manjoj meri. Nešto se na tom planu radi i u Kraljevu. Oni su najkorektniji, mada ne i najefikasniji, posrednici u podnošenju zahteva. Do sada s njihove strane nisu zabeleženi slučajevi mita i korupcije, tako da deo korumpiranih službenika veoma loše gleda na aktivnosti NVO jer im „kvare biznis“. Sve to pokazuje da je polje delovanja javnih zastupnika koje obučava CARE otvoreno i relativno čisto, ali da treba očekivati izvesne poteškoće upravo u matičnim službama.

Problem je neujednačena praksa pojedinih službi. Negde se na delatnost NVO gleda sa simpatijama i razvijaju se, istina u skromnim razmerama, partnerski odnosi sa službama, a negde javni zastupnici nisu dobro došli i imaće ozbiljnih problema u svojim nastojanjima. Jedan od problema matičnih službi je, takođe, da su kontakti sa NVO puni obećavajućih ideja, a da se od toga u pravilu ništa ne realizuje. Međutim, za siromašna raseljena lica sa Kosova, posebno za Rome, aktivnost NVO u ovoj sferi je više nego dragocena. Nemoćni da plate troškove putovanja i boravka u gradovima u kojima su smeštene matične službe, neuki u postupku i nevešti u svojim zahtevima, oni u NVO nalaze snažnu podršku. Činjenica da dokumente na ovaj način dobijaju sporije (postupak traje šest do osam dana, a dokumente dobijaju poštom i ne moraju dolaziti u drugi grad i izlagati se troškovima) nije osobito relevantna, s obzirom na prednosti i koristi koje za njih ima javno zastupanje.

Zaista NVO imaju nastručniju i najkorisniju pravnu pomoć, posebno kad su u pitanju Romi. NRC trenutno radi na projektu MOP (materijalno obezbeđenje porodice) sa ICRC gde pomaže raseljenim Romima u pribavljanju dokumentacije za MOP, svih vrsta izvoda iz

matičnih knjiga, uz plaćanje troškova taksi koje su značajan problem Roma. Na ovom poslu u realizaciji projekta testirani su svi mogući slučajevi i problemi u ovoj oblasti, tako da je do sada (a projekat je počeo pre 2 meseca) izvađeno oko 170 raznih dokumenata i započet čitav niz obnova upisa.

Preporuke

a) Preporuke o organizaciji i koordinaciji rada matičnih službi

– Postoje životne situacije koje nisu unapred zakonom regulisane. Za takve situacije, a one su u životu raseljenih lica česte, Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu, na osnovu iskustva iz rada matičnih službi trebalo bi da izda uputstva kako bi se tim licima što efikasnije pomoglo. Posebna uputstva bi trebalo izdati za obnovu i rekonstrukciju matičnih knjiga, kao i tehničku i svaku drugu pomoć, pogotovu u permanentnom obučavanju i usavršavanju službenika matičnih službi, a takođe uspostaviti pravila službe i postupka sa strankama na osnovu prakse i pozitivnih zakonskih propisa koje bi trebalo redovnim putem uskladiti sa životnim tokovima. Time bi se ujednačila praksa rada matičnih službi u pojedinim centrima, što je obeležje dobro uređene države.

– Ministarstvo bi trebalo posebnu pažnju da posveti unutrašnjoj koordinaciji rada svih izmeštenih matičnih službi, kao i poboljšanju koordinacije sa drugim državnim službama kao što su organi unutrašnjih poslova, povereništva za izbeglice, centri za socijalni rad i sl. Bolja koordinacija sa službama unutrašnjih poslova podrazumeva spremnost te službe na kvalitetniju saradnju sa matičnim službama i više razumevanja za potrebe raseljenih lica.

– Bilo bi veoma humano i za raseljena lica korisno da se i država i opštine (Kragujevac je, na primer, to učinio) odreknu taksi na zahteve raseljenih lica, bar kada prvi put traže dokumenta u matičnim službama ili službama unutrašnjih poslova. Za realizaciju ove preporuke postoji osnova u Zakonu o administrativnim taksama (član 19, tačka 6) koji oslobađa lica plaćanja takse ako su u pitanju matični dokumenti koja im služe za regulisanje socijalnog statusa ili regulisanje socijalne pomoći.

– Poboľšati uslove rada, efikasnost i kvalitet usluga izmeštenih matičnih službi. Početi od najosnovnijih elemenata: opremiti službe kvalitetnim i zakonom propisanim ormarima i policama za pohranjivanje knjiga i registara, ukoričiti knjige na adekvatan način i tako sprečiti njihovo ubrzano habanje, opremiti kancelarije pisaćim mašinama i kompjuterima, povećati broj zaposlenih do optimuma za efikasno obavljanje poslova. Jedan deo osoblja usmeriti na obnovu matičnih knjiga i registara, unose naknadnih upisa, te na ažuriranje stanja (rešavanje zaostalih predmeta čiji se broj u pojedinim službama izražava hiljadama). Ne treba zaboraviti da jedan od prvih pokazatelja uređene države jesu – sređene matične knjige.

– Puna kompjuterizacija ovih matičnih službi u dogledno vreme je utopija, jer će to biti dugotrajan višegodišnji, ako ne i decenijski, projekt koji zahteva ogromna sredstva i ljudski rad. To ipak ne znači da ovaj proces, u skromnim razmerama ne treba odmah otpočeti. Pomoć međunarodnih institucija u tom pravcu, pre svega u opremi i obuci službenika, bi bila više nego dragocena.

– Jednoobrazno rešiti status službenika izmeštenih matičnih službi: u nekim centrima primljeni su u stalni radni odnos, u drugim na rad na određeno vreme, a u jednom su svi matičari sa Kosova otpušteni! Svakako je nedopustivo tolerisati nestručan rad i podložnost mitu i korupciji. Međutim, većina službenika je spremna da svoj posao savesno obavlja i da se usavršava uz rad, ali očekuje egzistencijalnu sigurnost koju privremena rešenja ne omogućavaju.

– Lokalni organi uprave u čijoj je nadležnosti rad izmeštenih matičnih službi sa Kosova ne bi trebali te službe i njihove službenike tretirati kao balast nego kao dragocene saradnike na jednom veoma važnom državnom poslu. Stoga bi bilo neophodno za ove službe povećati sredstva u celini i kadrovski ih ojačati. (Sve službe se žale na mali broj službenika!) Pomaci koji su učinjeni primanjem jednog dela službenika u stalni radni odnos, trud da se nađu povoljniji uslovi prostori za rad tih službi (Niš, Jagodina, na primer) svakako predstavljaju primere prakse koju treba poopštiti. Kvalitetnija šalterska služba, veći broj telefonskih linija, bolja zaštita matičnih knjiga bi bile dragocene.

– Diplomatsko-konzularna predstavništva bi mogla podnosiocima zahteve dati devizne račune opština (pošto svaka opština ima devizni račun) da bi građani mogli postavljati svoje zahteve direktno matičnim službama i dokumente dobijati poštom na kućnu adresu.

b) Preporuke u sferi informisanja

– Bilo bi neophodno da se u svim opštinama u Srbiji, pa i mesnim uredima gde je koncentracija raseljenih lica sa Kosova veća, istaknu obaveštenja o izmeštenim matičnim službama sa tačnim adresama, brojevima telefona, naznakom za koje opštine sa Kosova i Metohije rade matične službe u svih sedam centara. To obaveštenje bi trebalo sadržavati i precizna uputstva raseljenim licima šta im je sve potrebno za pojedini dokument, uključujući brojeve računa (i visinu dinarskih iznosa) na koje treba uplaćivati republičke i opštinske takse. Kako su obrasci zahteva jednoobrazni u republici Srbiji, raseljena lica bi izmeštenim matičnim službama mogla da te zahteve šalju poštom i na taj način znatno smanje troškove dobijanja pojedinih dokumenata. (Naravno da se ovaj postupak ne može primeniti na zahteve za ličnu kartu i slične dokumente.) Štaviše, vredelo bi razmisliti i o mogućnosti da raseljena lica svoje zahteve predaju u opštinama boravka, a da matične službe *ex officio* prosleđuju te zahteve izmeštenim matičnim službama, kao što u pojedinim slučajevima to čine diplomatsko-konzularna predstavništva.

– Poboľjšati međusobnu komunikaciju i unutrašnju informisanost izmeštenih matičnih službi, povremenim zajedničkim sastancima u organizaciji Ministarstva i „umrežavanjem“ preko interneta i E-mail razmenom informacija. Takođe bi bio koristan periodični bilten iz rada matičnih službi koji bi sadržavao podatke, postupke i ideje o rešavanju zamršenih slučajeva, kao i obaveštenja o novim propisima i iskustvima.

c) Preporuke u korist podnosilaca zahteva

– Organizovati posebnu pomoć za siromašna, polupismena i nepismena raseljena lica, najčešće Rome, koji dolaze sa strane, iz drugih gradova, kako bi po ubrzanom postupku, u toku jednog dana, dobili traženi dokument. Saglasnost Ministarstva za ovu vrstu pomoći je neophodna, a mogli bi je pružati obučeni javni zastupnici i predstavnici NVO.

– Za podnosioc zahteva bi bilo izuzetno korisno da imaju prethodna saznanja o tome da li postoje matične knjige dokumenata koje traže ili ne. Ako matične knjige ne postoje, oni moraju tražiti naknadni upis ili obnovu upisa na osnovu prethodno dobijenog

dokumenta, a onda je to sasvim druga procedura. Te informacije ne moraju biti javno istaknute, ali bi opštine u kojima raseljena lica borave mogle da ih poseduju i u konkretnim slučajevima saopštavaju zainteresovanim građanima.

– Omogućiti podnosiocima zahteva osim neposrednog kontakta, da zahteve dostavljaju poštom, telefonom, putem interneta, posredstvo diplomatsko-konzularnih predstavništava, međunarodnih i domaćih nevladinih organizacija. Ministarstvo bi onim nevladinim organizacijama koje su se tokom godina svojom solidnošću afirmisale moglo da izdaje i generalne dozvole za zastupanje raseljenih lica, naročito Roma.

– Za starije ljude, raseljene Rome sa Kosova, ali i Albance koji su dugo radili na Kosovu od velikog značaja bi bilo da se na državnom nivou (u saradnji sa UNMIK-om) nađe rešenje za uredno dostavljanje radnih knjižica i podataka o radnom stažu (Obrazac M 4), kako bi ti ljudi ostvarili svoja prava na penziju. Veliki doprinos bi bio rešenje da se priznaje UNMIK-ov pečat jer mnoge knjige i parice (duplikati) su ostali na Kosovu i do njih je relativno lako doći, naročito NVO koje su se svojim kvalitetima osvedočile u dosadašnjem radu i sigurno su spremne da daju svoj doprinos u obuci i pomoći svake vrste matičnim službama.

– Romske i druge nevladine organizacije mogle bi pokrenuti inicijativu o afirmativnoj akciji upisivanja neupisanih građana u matične knjige, te pružati praktičnu pomoć, naročito siromašnim Romima, u postupku upisa.

Božidar Jakšić

UN MAUX DE TÊTE RROMA:
ROMS À LA RECHERCHE DE DOCUMENTS PERSONNELS,
PARTICULIÈREMENT CEUX DEPLACÉS DE KOSOVO

Résumé

En tant que communauté ethnique et groupe social défavorisé, les Roms se heurtent quotidiennement aux problèmes relatifs à l'obtention de papiers d'identité ou autres documents, difficulté qui les prive de leur égalité devant l'ensemble des citoyens, et les rend même inexistant. L'objet de cette recherche porte sur les démarches et problèmes rencontrés par les demandeurs en vue d'obtenir les documents suivants: a) numéro d'immatriculation; b) extrait d'acte de naissance, de décès, de mariage; c) certificat de nationalité; d) déclaration de séjour et de lieu de résidence; e) carte d'identité et carte de travail, alors que les groupes visés par la recherche sont: employés et responsables d'offices d'état civil; demandeurs, intermédiaires avec autorisations (parents, amis, avocats, représentants de ONG), militants roms et leurs associations, commissaires pour les réfugiés et personnes déplacées, fonctionnaires de certaines communes et secrétaires des communes, représentants de MUP. Nous avons analysé le travail et les difficultés de travail de certains organismes, ainsi que les problèmes rencontrés par les demandeurs et les intermédiaires avec autorisations en vue de se voir délivrer des documents personnels ou lors des procédures d'obtention de documents personnels. En dernier lieu, nos recommandations concernent l'organisation et la coordination des organismes d'état civil, une meilleure information s'adressant aux demandeurs, et contiennent le concept d'une amélioration systématique de cet état de choses visant à ce que les roms deviennent des citoyens égaux.

Mots-clés: Roms, documents personnels, égalité, discrimination, statut civil.